

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Svenska som andraspråk -
hur organiseras ämnet i praktiken?

Ulrika Olofsson

Svenska som andraspråk,
Specialarbete, 15 hp
Vt 2009
Handledare: Tore Otterup

SAMMANDRAG

Bakgrunden till den här studien är att det råder en oklarhet, stora brister och skillnader i hur olika skolor har valt att organisera ämnet svenska som andraspråk. Rapporter och kartläggningar har visat att styrdokumentet inte alltid följs men också att styrdokumentet i vissa fall är otydliga och lämnar möjlighet för tolkningar.

Syftet med den här uppsatsen är att redogöra för en studie av hur sex skolor i tre kommuner har valt att organisera undervisningen i svenska som andraspråk och hur väl det stämmer överens med styrdokumentet.

Inledningsvis presenteras en kort genomgång av ämnet svenska som andraspråks utveckling och vad som finns att läsa om ämnet i styrdokumentet. Därefter följer en genomgång av forskningen kring andraspråksutveckling och om vad som står i styrdokumentet om språkutveckling. Avsnittet avslutas med en genomgång av organisation av ämnet svenska som andraspråk inom forskning och styrdokument.

Studien har en kvalitativ ansats. Intervjuer har genomförts med de sex olika skolornas rektorer. Dessa intervjuer har sedan analyserats mot bakgrund av vad som står i styrdokumentet. Resultatet som framkommer visar på stora skillnader men även brister i hur man har valt att organisera ämnet och att styrdokumentet inte alltid efterföljs.

Studiens resultat visar att ämnet på flera av de undersökta skolorna inte har uppnått den formella höga status som det har i styrdokumentet utan fortfarande fungerar som ett stödämne i praktiken.

Nyckelord: Svenska som andraspråk, organisation, styrdokument

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte.....	1
2 BEGREPP OCH DEFINITIONER.....	2
2.1 Svenska som andraspråk	2
2.2 Styrdokument.....	2
3 LITTERATURGENOMGÅNG.....	3
3.1 Ämnet svenska som andraspråk	3
3.1.1 Ämnets utveckling.....	3
3.1.2 Ämnet svenska som andraspråk i styrdokumentet.....	4
3.2 Språkutveckling.....	5
3.2.1 Språk- och kunskapsutveckling i forskningen.....	5
3.2.2 Språkutveckling i styrdokumentet.....	7
3.3 Organisation av undervisningen av ämnet svenska som andraspråk.....	7
3.3.1 Organisation av ämnet svenska som andraspråk i forskning och utredningar.....	8
3.3.2 Om organisation av ämnet svenska som andraspråk i styrdokumentet.....	10
3.3.3 Rektors roll för organisation av ämnet svenska som andraspråk.....	10
4 METOD.....	11
4.1 Metodval.....	11
4.1.1 Intervju.....	11
4.2 Urval.....	11
4.3 Genomförande.....	12
4.4 Kodning av skolorna.....	12
4.5 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	13
5 RESULTAT.....	13
5.1 Organisationsmodeller på de undersökta skolorna.....	13
5.2 Vilken undervisning har övriga elever undervisning i när svenska som andraspråk anordnas?	14
5.3 Betraktas ämnet svenska som andraspråk som ett eget ämne med en egen kursplan och egna mål eller som ett stödämne till svenska.....	15
5.4 Finns det fastställda kriterier som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska eller kursplanen för svenska som andraspråk?.....	18
5.5 Hur bedömer man på de undersökta skolorna elevernas färdigheter i svenska som andraspråk?.....	20
5.6 Kan eleverna påverka om de vill läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk?.....	21
5.7 Kan elever som har börjat läsa svenska som andraspråk byta till svenska när man har nått en avancerad nivå i svenska som andraspråk?.....	23

5.8 Hur stor andel av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk på de undersökta skolorna har minst 30hp i ämnet svenska som andraspråk?.....	24
6 ANALYS.....	26
6.1 Betraktas ämnet svenska som andraspråk som ett eget ämne med en egen kursplan och egna mål eller som ett stödämne till svenska?.....	26
6.2 Finns det fastställda kriterier som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska eller kursplanen för svenska som andraspråk?.....	27
6.3 Hur bedömer man på de undersökta skolorna elevernas färdigheter i svenska som andraspråk?.....	28
6.4 Kan eleverna påverka om de vill läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk?.....	28
6.5 Kan elever som har börjat läsa svenska som andraspråk byta till svenska när man har nått en avancerad nivå i svenska som andraspråk?.....	28
6.6 Hur stor andel av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk på de undersökta skolorna har minst 30hp i ämnet svenska som andraspråk?.....	29
7 DISKUSSION.....	30
7.1 Ett nytt vidgat svenskämne.....	30
7.2 Andraspråksforskningen kan/bör nå fler lärare.....	31
7.3 Styrdokumentens vaghet.....	31
7.4 Nya styrdokument.....	32
LITTERATURFÖRTECKNING.....	33
Bilaga 1.....	36
Bilaga 2.....	37

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Ämnet svenska som andraspråk har haft status som ett eget ämne med en egen kursplan sedan 1995. Det råder fortfarande oklarhet om hur ämnet ska organiseras, vilka elever som ska delta i ämnet och hur urvalsprocessen sker. Det framkommer bl.a. i Elmeroths ämnesrapport i den nationella utvärderingen av ämnena svenska och svenska som andraspråk som gjordes 2003. Flera kommuner har också fått kritik av sin organisation av ämnet svenska som andraspråk vid Skolverkets inspektioner. Av de skolor som jag undersöker i denna studie ligger fyra av sex skolor i kommuner som har haft granskning av Skolverket. Den ena kommunen fick kritik av sin organisation av ämnet, medan den andra klarade sig utan kritik på det området. En av kommunerna har inte haft någon inspektion. Enligt Grundskoleförordningen är det rektor som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk eller svenska. Man kan fundera över i vilken utsträckning styrdokumentet hjälper rektor att fatta nödvändiga beslut angående organisation av ämnet och urvalet av elever?

Skolor organiserar undervisningen i svenska som andraspråk på olika sätt och det är min erfarenhet att det råder en osäkerhet i hur undervisningen bäst ska organiseras. Dahl m.fl. (2007) menar att organisationen av ämnet måste ses över med tanke på att både svensk och internationell forskning visar att det är viktigt med språkutvecklande arbetssätt i alla ämnen och att samarbetet mellan lärare i svenska som andraspråk och lärare i andra ämnen måste öka.

I den Nationella utvärderingen (2003) framkom det att två tredjedelar av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk inte har relevant utbildning. Det visade sig också att rektorer avsätter extra resurser för att alla elever ska få godkänt i svenska men att det sker mer sällan till elever i svenska som andraspråk.

1.2 Syfte

Då det råder oklarhet i hur ämnet ska organiseras och flera kommuner har fått kritik på området är syftet med den här uppsatsen att undersöka hur sex skolenheter i tre olika kommuner organiserar ämnet svenska

som andraspråk och i vilken omfattning styrdokumentet följs. Följande frågor vill jag ha svar på i min undersökning:

- Betraktas ämnet svenska som andraspråk på skolorna som ett eget ämne med en egen kursplan och egna mål eller som ett stödämne till svenska?
- Finns det fastställda kriterier på skolorna som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska eller kursplanen för svenska som andraspråk?
- Hur bedömer man på de undersökta skolorna elevernas färdigheter i svenska som andraspråk?
- Kan eleverna påverka om de vill läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk?
- Kan elever som har börjat läsa svenska som andraspråk byta till svenska när man har nått en avancerad nivå i svenska som andraspråk?
- Hur stor andel av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk på de undersökta skolorna har minst 30hp i ämnet svenska som andraspråk?

2 BEGREPP OCH DEFINITIONER

2.1 Svenska som andraspråk

Begreppet svenska som andraspråk används i min uppsats med två betydelser; dels skolämnet svenska som andraspråk, dels i definition av om en person har svenska som sitt andraspråk, dvs. svenskan har lärts in efter modersmålet.

2.2 Styrdokument

När jag i uppsatsen refererar till styrdokument syftar jag på:

- Grundskoleförordningen, (1994:1194)
- Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, (Lpo 94)
- Kursplanen i svenska som andraspråk

3 LITTERATURGENOMGÅNG

3.1 Ämnet svenska som andraspråk

I det här avsnittet redogörs först för utvecklingen av ämnet svenska som andraspråk och vad som finns att läsa om ämnet i styrdokumentet.

3.1.1 Ämnets utveckling

Ämnet svenska som andraspråk har enligt Tingbjörn (2004) vuxit fram genom det behov som den ökande invandringen ställde på svenskundervisningen under 60- och 70-talet. De lärare som undervisade vuxna andraspråkselever upplevde ett behov av utbildning som inte tillgodosågs av den lärarutbildning som fanns för språklärare. Lärarna mötte elevkategorier med växlande bakgrund och olika erfarenheter av studier som skulle få all sin undervisning på ett språk de inte förstod. Forskare och lärare vid några universitet startade 1973 en utbildning som omfattade 20 poäng. Hösten 1979 antog dåvarande Skolöverstyrelsen en handlingsplan som, om den hade genomförts, bl.a. hade gjort svenska som främmande språk till ett eget ämne i alla skolformer. Det hade också inneburit en särskild grundutbildning och vidareutbildning för lärare i svenska som främmande språk, samt att ämnet skulle ha fått inräknats i tjänst för låg-, mellan- och ämneslärare. År 1982 började man ersätta beteckningen *svenska som främmande språk* med *svenska som andraspråk* i enlighet med den internationella terminologin, *Second Language Learning/Teaching*. År 1987 blev svenska som andraspråk ett eget ämne i grundskolläroverutbildningen, då det gavs möjlighet för studenterna att välja inriktningar på utbildningen där ämnet utgjorde 40 poäng. Första delen av 1990-talet ledde till många bakslag för ämnet, bl.a. förkastades ett förslag till kursplan i svenska som andraspråk. I och med regimskiftet 1994 och tillsättandet av en ny skolminister lades det fram en proposition om att svenska som andraspråk skulle bli ett eget ämne. Det ledde till att svenska som andraspråk har status som eget ämne sedan den 1 juni 1995 i hela det svenska utbildningssystemet. Sedan 1996 har betyg i svenska som andraspråk varit behörighetsgivande för tillträde till högskolan.

Myndigheten för skolutvecklings kartläggning av svenska som andraspråk (2004) visar att det brister i organisationen av ämnet svenska som andraspråk och att alltför få elever får den undervisning

som de har rätt till. I rapporten föreslås det att de två svenskämnen skulle behöva utvecklas till ett nytt gemensamt svenskämne. Det har medfört att det har skapats en debatt kring om svenska som andraspråk ska finnas som ett eget ämne eller om det ska ingå i ett nytt vidgat svenskämne. Hammarberg m.fl. (2004) menar i en artikel i Lärarnas Tidning att genom en sammanslagning av ämnena skulle den nydanande forskningen inom andraspråsutveckling och flerspråkighet bli mer angelägen för fler lärargrupper. Trots att Hammarberg, Wester och Nyman (2004) förespråkar ett gemensamt svenskämne menar de att det är viktigt att kommunerna inte lägger ner undervisningen i svenska som andraspråk innan man har utarbetat andra alternativ. Även Dahl (2008) menar att ämnet måste ha kvar statusen som eget ämne eftersom kunskaperna kring ämnet och andraspråkseleverna inte är tillräckliga på skolorna.

3.1.2 Ämnet svenska som andraspråk i styrdokumentet

I Grundskoleförordningens andra kapitel 15§ anges vilka elever som har rätt att läsa svenska som andraspråk.

Undervisning i svenska som andraspråk skall om det behövs anordnas för :

1. elever som har ett annat modersmål,
2. elever som har svenska som modersmål och som har tagits in från skolor i utlandet, och
3. invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna.

Rektorn beslutar om undervisning i svenska som andraspråk skall anordnas för en elev. (SFS 1997: 599)

I Kursplanen för svenska som andraspråk (2008) beskrivs ämnets syfte och roll i utbildningen. Där står det också vilka mål eleven som lägst ska ha uppnått i slutet av det tredje, femte och nionde skolåret. Målen för år tre i svenska respektive svenska som andraspråk är identiska. För år fem och nio är målen snarlika målen för svenska men fokuserar mer på att eleven har en funktionell behärskning av språket.

3.2 Språkutveckling

Avsnittet som följer tar upp hur forskningen ser på andraspråksinlärning och språkutveckling samt vad styrdokumentet menar skulle gynna andraspråkselevernas språkutveckling.

3.2.1 Språk- och kunskapsutveckling i forskningen

Inlärningen av ett andraspråk liknar i många fall inlärningen av ett förstaspråk men sker efter att man har lärt sig modersmålet. Enligt Håkansson (2003) sker förstaspråksinlärningen före tre års ålder och andraspråksinlärning efter att det första språket har etablerats. Inlärningen av andraspråket sker både i målspråksmiljö och genom mera formella förhållanden som undervisning. Hyltenstam (2007) menar att yngre barn och elever ofta lär sig tidigt att kommunicera på sitt andraspråk i vardagliga situationer och med ett idiomatiskt uttal. Det gör att deras språkförmåga på andraspråket lätt överskattas. För att nå den bredd och det djup i språket som t.ex. skolans ämnesundervisning kräver, behövs det en systematisk uppbyggnad av andraspråket.

Tidigare ansågs det att grammatiska fel som inlärare gjorde berodde på påverkan från modersmålet. Nu betraktar man istället inlärarspråket som ett språk i utveckling. I olika stadier av inlärarspråket kan man enligt Lindberg (2006) se olika avvikelser som är oberoende av vilket modersmål inläraren har, utan snarare beroende på vilken struktur målspråket har. Enligt Krashens inpuhypotes (1985) ska inflödet vara begripligt men ändå ligga en nivå högre än vad inläraren befinner sig. Krashen formulerade det $i+1$, där i står för inlärarens aktuella språkliga nivå. Swain (1985) menar enligt Hagberg-Persson (2001) att det inte är tillräckligt med ett begripligt inflöde för en optimal inlärning utan att även ett begripligt utflöde krävs. Genom reflektion över den egna språkliga produktionen, utflödet, stärks inlärarens medvetenhet kring vilka lingvistiska resurser som behöver utvecklas.

Forskarna är eniga om att det tar olika lång tid att lära sig ett andraspråk beroende på när inlärningen börjar. Enligt Collier (1987) tar det 2-8 år för en genomsnittlig inlärare att tillägna sig ett språk som kan fungera som inlärningsspråk i andra ämnen.

Ankomstålder Genomsnittlig tidsåtgång

5-7 år	3-8 år
8-11 år	2-5 år
12-15 år	6-8 år

Figur 1: *Enligt Collier (1987)*

När ett enspråkigt barn börjar skolan har det enligt Viberg (1993) oftast lärt sig basen i sitt modersmål. Det innebär att barnet har ett ordförråd om 8000-10000 ord och har lärt sig språkets grammatiska struktur. Under gynnsamma förutsättningar lär sig det enspråkiga barnet 3000 nya ord/år under skoltiden. Det gör att de infödda eleverna, enligt Axelsson m.fl. (2002), blir som ett rörligt mål för de elever som håller på att lära sig ett nytt språk, eftersom de kan påbörja utbyggnaden av språket medan andraspråksinläraren fortfarande håller på att bygga upp basen i språket. Det innebär också enligt Holmegaard och Wikström (2004) att elever som är nya i språket måste få undervisning i andra ämnen än svenska för att stimulera deras kognitiva utveckling. Övriga ämnesstudier kan vara ett stöd även för språkinläringen eftersom en stor del av ordförrådsutvecklingen sker via ämnesstudier för alla elever. För att den inläringen ska ske krävs det att eleven utsätts för en begriplig input både i svenska som andraspråk och i skolans övriga ämnen. Gibbons (2006) menar att målet för all ämnesundervisning måste vara att integrera språk och innehåll, så att eleven har möjlighet att utveckla sitt andraspråk samtidigt som han/hon lär sig ämneskunskaperna.

Ett sätt att bedöma språkutveckling på senare tid är performansanalys vars syfte är att bedöma hur andraspråket växer fram och utvecklas. Enligt Abrahamsson och Bergman (2005) ska performansanalysen täcka in alla delar i andraspråkelevens språkförmåga.

Ett väl utvecklat modersmål ligger till grund för en lyckosam inläring av andraspråket. Det kan därför aldrig enligt Axelsson (2004) vara modersmålets fel att en elev inte har nått en avancerad nivå i andraspråket. Axelsson (2001) refererar till Lucas & Katz (1994) som konstaterar i en studie att det finns en korrelation mellan en elevs möjlighet att använda sitt förstaspråk och inläringen av andraspråket.

3.2.2 Språkutveckling i styrdokumentet

I kursplanen för svenska som andraspråk (2008) betonas att språkutveckling inte sker isolerat utan måste knytas till ett innehåll. Enligt kursplanen ska undervisningen tidigt inriktas på att ge eleverna förutsättningar att sätta ord på tidigare omvärlds- och ämneskunskaper för att ge dem möjlighet att fortsätta sina ämnesstudier.

Språkutveckling sker inte isolerat utan är alltid knuten till ett innehåll. För att ett språk skall bli väl befäst och utvecklas krävs att språket används i olika sammanhang och kring ett meningsfullt innehåll. Att bl.a. skapa förutsättningar för att kunna sätta ord på tidigare omvärlds- och ämneskunskaper och på så sätt få en grund för fortsatta ämnesstudier är ett centralt område inom ämnet svenska som andraspråk i det inledande skedet av utbildningen. Utmärkande för ämnet är att det både skall ge redskap för att tillägna sig kunskaper i andra ämnen och hjälp att formulera och redovisa kunskaperna på det nya språket. Detta utvecklar både tanke- och språkförmågan hos eleverna. Till det som är typiskt för ämnet hör att ge möjligheter att tänka och kommunicera på en kunskaps- och begrepps nivå som ofta är högre än den språkliga nivån i svenska. Härvid är samverkan med modersmål och andra ämnen viktig. (Skolverket, 2008:36)

Kursplanen är också tydlig i att alla lärare har ett gemensamt ansvar för andraspråkselevernans språkutveckling.

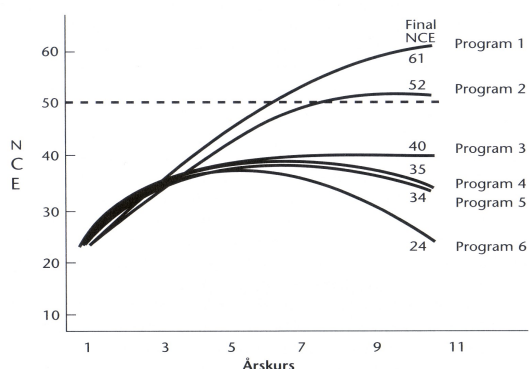
Alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärandet. Inom ämnet svenska som andraspråk ryms dock huvudansvaret för elevernas språkliga utveckling. (Skolverket 2008:36)

3.3 Organisation av undervisningen av ämnet svenska som andraspråk

Det här avsnittet behandlar vad forskningen inom andraspråksinlärning har kommit fram till angående organisation av ämnet svenska som andraspråk. Det redogör även för vad som står att läsa om organisation av ämnet i styrdokumentet och vilken roll rektor har för att skapa en bra organisation.

3.3.1 Organisation av ämnet svenska som andraspråk i forskning och utredningar

Det är avgörande för andraspråksutvecklingen och utvecklingen i andra ämnen hur undervisningen organiseras. Thomas och Collier (1997) har gjort en stor undersökning i USA hur olika undervisningsmodeller påverkar elevernas möjlighet till långsiktig skolframgång. De undervisningsmodeller som lyckas bäst är de berikande program där eleverna får möjlighet att utveckla kunskap på både modersmålet och andraspråket under hela sin skoltid. Det sker genom att klasser består av elever från två olika språk, där hälften av dem har samma modersmål. Eleverna får halva sin undervisning på respektive språk, vilket gör att alla elever får möjlighet att utvecklas både på sitt andraspråk och sitt modersmål. Stödprogrammen som är inriktade på att eleverna ska få olika sorters stöd under en begränsad tid för att så småningom klara all undervisning på andraspråket ger ett sämre resultat än de berikande.

- Program 1: Tvåvägsprogram, två språk (Two-way Developmental Bilingual Education)
 Program 2: Envägsprogram, två språk (One-way Developmental BE + Content ESL)
 Program 3: Övergångsprogram, ämnesinriktat (Transitional BE + Content ESL)
 Program 4: Övergångsprogram, traditionell undervisning (Transitional BE + ESL both taught traditionally)
 Program 5: Engelska som andraspråk, ämnesinriktat (ESL taught through academic content)
 Program 6: Engelska som andraspråk, utanför klassen (ESL Pullout – taught traditionally)

Figur 2. Mönster för andraspråkselevens långsiktiga framgång i USA, enligt Thomas och Collier. (Axelsson, 2001)

Axelsson (2001) menar att det i Sverige är svårt att realisera tvåvägsprogram på grund av att det förekommer så många olika språk här. Det innebär en svårighet att förutsäga på vilket språk svensktalande föräldrar skulle vilja att deras barn skulle få undervisning i, men också en svårighet i att få ihop tillräckligt många barn i de aktuella språken. Axelsson (2001) visar istället på olika modeller som alla syftar till att värdera två- och flerspråkighet högt inom skolan. Dahl m.fl. (2007) förespråkar tre olika undervisningsmodeller från förskoleklass till årskurs tre. Alternativen är rangordnade med det bästa alternativet först.

Alternativ 1

Klassläraren har utbildning i svenska som andraspråk. De flerspråkiga eleverna får all sin undervisning ur ett andraspråksperspektiv. En sådan funktionsinriktad undervisning gynnar också de enspråkiga eleverna.

Alternativ 2

Minst en lärare i svenska som andraspråk per arbetslag (alternativt en lärare i sva kopplad till flera klasser). Läraren i svenska som andraspråk arbetar oftast med eleverna i klassen, men kan också vid vissa tillfällen arbeta med separata grupper utanför klassen. Läraren i svenska som andraspråk har tid för handledning/diskussion och samarbete med övriga lärare i arbetslaget. Alla lärare arbetar språk- och kunskapsutvecklande i sina klasser. Läraren i svenska som andraspråk har också tid för att förbereda och närläsa texter i olika ämnen tillsammans med de andraspråkselever som behöver det.

Alternativ 3

En lärare med utbildning i svenska som andraspråk stöttar eleverna under ett visst antal timmar i veckan, antingen som resurs i klassen eller i en mindre grupp utanför klassen.(2007:15-16)

Holmegaard och Wikström (2004) menar att undervisningen i svenska som andraspråk måste ske parallellt med språkutvecklande ämnesundervisning i andra ämnen för att det ska ske ett systematiskt arbete kring de tvåspråkiga elevernas språk- och kunskapsutveckling. Enligt Myndigheten för skolutveckling (2007) visar flera utvärderingar att ämnet svenska som andraspråk fortfarande inte har fått statusen av ett eget ämne utan ses som ett stödämne. Ett stödämne som lärare dessutom kan undervisa i utan adekvat utbildning. I Skolverkets Nationella utvärdering av grundskolan 2003 belyses detta.

Utvärderingen visar på stora brister i organisationen av svenska som andraspråk. Sammantaget ges ett intryck av att ämnet är ett

lågstatusämne som kan användas för att fylla ut lärares tjänstgöring och organiseras efter andra behov än elevens. (NU03:61)

I Myndigheten för skolutvecklings kartläggning av svenska som andraspråk (2004) framkommer det att det är få elever med annat modersmål som läser svenska som andraspråk i grundskolan eller gymnasieskolan.

3.3.2 Om organisation av ämnet svenska som andraspråk i styrdokumentet

Styrdokumentet är vaga och ger inte tydliga riktlinjer om hur undervisningen ska organiseras. I Grundskoleförordningens andra kapitel 16§ står allt som finns att läsa om organisationen av svenska som andraspråk. Där anges under vilka timmar ämnet skall anordnas:

Undervisning i svenska som andraspråk skall anordnas i stället för i svenska. Svenska som andraspråk kan därutöver anordnas

1. som språkval
2. som elevens val, eller
3. inom ramen för skolans val (SFS 1997:599)

3.3.3 Rektors roll för organisation av ämnet svenska som andraspråk

Rektor har ansvar för skolans utvecklings- och förändringsarbete och att styrdokumentet följs. Axelsson m.fl. (2002) hävdar att skolledarna måste ha en medveten strategi för hur elever med svenska som andraspråk ska tillägna sig ett fullständigt språk. Det är rektor som ansvarar för hur undervisning i svenska som andraspråk ska organiseras. Att ha det ansvaret innebär att rektor måste ha goda kunskaper om de båda ämnena svenska och svenska som andraspråk. Hyltenstam och Lindberg (2004) menar att det krävs hög kompetens hos skolledare och lärare att kunna bedöma om en elev ska ha undervisning i svenska eller svenska som andraspråk.

4 METOD

4.1 Metodval

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ ansats i min uppsats eftersom kvalitativa metoder ger en fördjupad bild av ett fenomen snarare än en bredd (Lagerholm 2005:29). Kvalitativa metoder ger dessutom utrymme för följsamhet, flexibilitet, närhet och förståelse, vilket passar syftet med den här uppsatsen.

4.1.1 Intervju

Jag har valt att använda mig av kvalitativa intervjuer eftersom de ger möjlighet att ställa frågor på ett djupare plan än enkäter. Syftet med intervjuerna var att få reda på rektorernas tankar och val kring skolornas organisation av svenska som andraspråk. För att få fram ett jämförbart material är det enligt Trost (1997) nödvändigt att ha en hög grad av strukturering däremot kan standardiseringen hållas på en lägre nivå.

4.2 Urval

Rektorerna som jag intervjuar i min uppsats är ansvariga för skolor som ligger i tre kommuner i sydvästra Sverige och jag har valt dem utifrån följande kriterier:

- I varje kommun har jag intervjuat en rektor som är ansvarig för en f-6 skola och rektor som är ansvarig för en 7-9 skola. Några rektorer är ansvariga för flera skolenheter men jag har valt att studera organisationen av en större f-6 skola och lämnat organisationen av småskolorna åt sidan.
- Skolorna har en varierad andel andraspråkselever.
- Kommunerna som rektorerna arbetar i är relativt små, 9700-29400 invånare 31 december 2007 enligt Kommunfakta.

4.3 Genomförande

I februari 2009 kontaktade jag rektorerna och bad att få intervjua dem för min uppsats. Rektorerna informerades om att uppsatsen skulle handla om hur olika skolor har valt att organisera undervisningen i svenska som andraspråk och hur väl det stämmer överens med styrdokumentet. Tider för intervjuer bestämdes och dessa genomfördes kring månadsskiftet februari-mars 2009. Inför intervjuerna mailade jag ut delar av frågorna till rektorerna (bilaga 1). Detta gjorde jag för att rektorerna skulle kunna ha ett underlag klart till intervjutillfället. Övriga frågor hade jag med mig vid intervjutillfället (bilaga 2).

Intervjuerna genomfördes under 35-60 minuter i rektorernas arbetsrum. Jag inledde intervjuerna med att berätta om mig själv, den utbildning jag går och vad syftet med uppsatsen är. Jag berättade också att rektorer, skolor och kommuner ska hållas anonyma i min uppsats.

Intervjuerna spelades in på en MP3-spelare och laddades senare in på en dator. Inspelningen var viktigt att göra eftersom alla frågor inte alltid hade ett enkelt svar och det skulle vara svårt att komma ihåg allt. Eftersom de frågor jag hade i vissa fall skulle behöva förtydligas genom följdfrågor valde jag att stödanteckna under intervjuerna för att själv kunna gå tillbaka under intervjun och göra en återkoppling till tidigare utsagor.

Rektorerna var enligt min uppfattning avslappnade och öppriktiga under intervjuerna. Det tror jag beror på att de var positiva till att delta samt nyfikna på resultatet. Andra viktiga faktorer kan också vara att intervjuerna ägde rum där respondenterna kände sig bekväma samt att rektorerna fått ta del av en del av intervjufrågorna i förväg.

4.4 Kodning av skolorna

För att kommunerna, skolorna och deras rektor ska vara anonyma har jag kodat dem enligt följande:

TABELL 4:1 Kodning av skolorna

	Kommun 1		Kommun 2		Kommun 3	
	Skola A*	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Antal elever	300	521	202	130	304	514
Andelelever med annat modersmål	61%	37%	30%	25%	18%	10%
Antal sva-elever	61%	21%	30%	12%	9%	3%

*Skola A består egentligen av två skolenheter uppdelade F-3 och 4-6 som ligger nära varandra geografiskt.

4.5 Studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Studiens reliabilitet är hög genom att intervjusituationen gjordes så trygg som möjligt. Det skedde genom att intervjuerna genomfördes på informanternas kontor och att de hade fått delar av frågematerialet i förväg. Innan intervjuerna påbörjades informerades informanterna dessutom om att både de och skolorna skulle komma att hållas anonyma i studien.

Hög validitet i studien säkerställdes genom de intervjufrågor som ställdes vid intervjutillfällena och som låg till grund för att uppfylla syftet och besvara frågeställningarna i studien.

Studien utgörs av ett litet material, vilket gör att det inte går att dra stora slutsatser och generaliseringar av resultatet. Tidigare rapporter och kartläggningar av ämnet svenska som andraspråk visar samma resultat, vilket gör att det förmodligen är troligt att studien stämmer överens med hur situationen ser ut på många av landets skolor.

5 RESULTAT

5.1 Organisationsmodeller på de undersökta skolorna

De undersökta skolorna har valt olika organisationsmodeller för hur de organiserar undervisningen i svenska som andraspråk. I tabell 5:1 ser vi hur organisationsmodellerna är fördelade på de olika skolorna.

TABELL 5:1 *Hur är undervisningen i svenska som andraspråk organiserad?*

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
I separat grupp	X	X	X	X	--	X
I klassrummet	X	X	X	--	X	X

Undervisningen är som det framgår av tabell 5:1 organiserad på olika sätt även inom skolenheterna. Fyra av de sex undersökta skolorna har undervisning både i separat grupp och inom klassens ram. När undervisningen sker i klassrummet är det ofta så att elever med ett annat modersmål läser mot målen i svenska som andraspråk samtidigt som elever med svenska som modersmål läser mot målen i svenska. Lärarna på skola B som undervisar i svenska har även utbildning i svenska som andraspråk. Skola D är den enda skolan i studien som har all sin undervisning i svenska som andraspråk i enskild grupp. Skola E anordnar inte någon särskild undervisning i svenska som andraspråk.

Det har vi inte den här terminen, inte någon regelrätt undervisning men de läser ju mot målen i den mån de behöver det. (Rektor skola E)

5.2 Vilken undervisning har övriga elever undervisning i när svenska som andraspråk anordnas?

Enligt Grundskoleförordningens andra kapitel 16§ ska undervisning i svenska som andraspråk anordnas istället för svenska. Därutöver kan ämnet även anordnas som språkval, elevens val eller skolans val. I tabell 5:2 framkommer vilket ämne övriga elever har när det anordnas undervisning i svenska som andraspråk i en särskild grupp på de undersökta skolorna.

TABELL 5:2 *Vilken undervisning har övriga elever undervisning i när svenska som andraspråk anordnas?*

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Svenska	X	X	X	X	--	X
Annat ämne	X	X	X	--	--	X

Skola A, B och C försöker att anordna svenska som andraspråk parallellt med svenska men det förekommer även att eleverna går ifrån på andra ämnen, främst so-ämnena eftersom de kan behöva hjälp i dessa ämnen.

I huvudsak är det väl svenska om det inte är så att de ska förstärkas upp eller behöver extra hjälp i samhällskunskap eller geografi.
(Rektor, skola A)

Skola D har som enda skola enbart svenska som andraspråk parallellt med svenska, medan skola F låter eleverna gå ifrån olika lektioner för att få undervisning i svenska som andraspråk.

Det är ju väldigt olika. Det kan vara allt från idrott, svenska, engelska.
(Rektor, skola F)

Då skola E inte anordnar undervisning i svenska som andraspråk i separat grupp är frågeställningen inte aktuell för den skolan.

5.3 Betraktas ämnet svenska som andraspråk som ett eget ämne med en egen kursplan och egna mål eller som ett stödämne till svenska?

Beroende på hur rektorerna har valt att organisera undervisningen i svenska som andraspråk har jag bedömt om ämnet har status av ett eget ämne eller ej på de undersökta skolorna. Resultatet av det framgår i tabell 5:3. Efter tabellen redogör jag för min bedömning av respektive skolas syn på ämnet svenska som andraspråk.

TABELL 5:3 Fungerar svenska som andraspråk i praktiken som ett eget ämne eller ett stödämne till svenska?

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Eget ämne		(x)		x		
Stödämne	x	x	x		x	x

Skola A

Rektor är mycket noga med att betona att alla elever med ett annat modersmål än svenska läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk men för flertalet av dessa elever ordnas ingen särskild undervisning i svenska som andraspråk. Däremot ordnas det undervisning två-tre gånger per vecka i grupp eller enskilt för de elever som har stora behov. Rektor är inte helt säker på vad övriga elever har för ämne när dessa elever går på sin undervisning i svenska som andraspråk. ”Svårt att svara på, men i huvudsak är det väl svenska.” I och med att de endast ordnar särskild undervisning för de elever som har lite större behov bedömer jag att rektor ser den tilldelade resursen för svenska som andraspråk som en stödresurs, vilket medför att ämnet har status som ett stödämne till svenska.

Skola B

Rektor är mycket noga med att betona att eleverna med ett annat modersmål än svenska läser enligt kursplanen för svenska som andraspråk men för flertalet av dessa elever ordnas ingen särskild undervisning i ämnet utan dubbla kursplaner i klassrummet är modellen i fyra av fem arbetslag på skolan. Lärarna i svenska har 30hp utbildning i svenska som andraspråk. I det femte arbetslaget är undervisningen i de båda ämnena separerade på grund av att lärarna i det arbetslaget föredrar den organisationsmodellen. De elever som har större behov av undervisning i svenska som andraspråk får undervisning i ämnet och det kan ske på t.ex so-lektioner. Innehållet på dessa lektioner kan vara kopplat till so-lektionen och utgå från innehållet från dessa lektioner. Frågan är om det är svenska som andraspråk eller något annat? Sammantaget vill jag nog säga att man är mycket medveten om att svenska som andraspråk är ett eget ämne men att man också behöver ge vissa av eleverna med ett annat modersmål ett visst extra stöd för att klara sin skolgång.

Om de har ytterligare behov kan de gå ifrån ett ämne t.ex. so-ämnena men det börjar vi mer och mer gå ifrån.

Skola C

Rektor för skola C är väl medveten om att svenska som andraspråk är ett eget ämne med en egen kursplan och att man ska läsa antingen enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk. I årskurserna 4-6 är undervisningen organiserad så att eleverna får undervisning i svenska

som andraspråk i en särskild grupp efter behov, en till sex lektioner per vecka av en lärare i svenska som andraspråk. I årskurserna 1-3 är resursen för svenska som andraspråk utlagd i de olika arbetslagen och används på olika sätt. Ett sätt kan vara att man använder resursen att dela klassen i två grupper. Från år 3 menar rektor att det är viktigt att systematiskt börja träna eleverna i språkliga moment. Rektor menar att även om de inte har heltäckande undervisning i svenska som andraspråk så läser alla elever med ett annat modersmål enligt kursplanen i svenska som andraspråk. Sammantaget gör det att jag bedömer att svenska som andraspråk i praktiken fungerar som ett stödämne. Det finns inget annat ämne där man säger att eleven är så duktig att han/hon bara får undervisning i ämnet en lektion per vecka.

Skola D

Skola D har en tydlig uppläggning av ämnet. Undervisningen i svenska som andraspråk sker i små grupper parallellt med att övriga elever har svenska.

Skola E

Skola E har ingen särskild undervisning i svenska som andraspråk men elever med annat modersmål läser mot målen i kursplanen för svenska som andraspråk. Det förekommer att resurslärare stöttar i klassen.

Det kan ju ha varit våra resurslärare som vi har som har gått in och stöttat i klass. Men jag kan inte påstå att det har varit sva-undervisning utan man kan ha fått lite stöd för att man har elever med annat modersmål och behöver stöttning i sin klass.

I och med att skolan inte ordnar undervisning i ämnet bedömer jag att man inte betraktar ämnet svenska som andraspråk som ett eget ämne.

Skola F

Den organisation som gäller det här läsåret gör att jag bedömer att svenska som andraspråk är ett stödämne även om rektorerna är medvetna om att ämnet har egna mål och en egen kursplan. Ämnet är organiserat så att det bara är de elever med sämst resultat på Bokup-testet¹ som erbjuds undervisning i svenska som andraspråk. Den

¹ BOKUP=Bedömning av Ord-Kunskap för Undervisnings-Planering

undervisningen är inte parallellagd med svenska, vilket innebär att eleverna får gå ifrån olika ämnen för att få sin undervisning i svenska som andraspråk. Det innebär också att eleverna får undervisning både i svenska och svenska som andraspråk, men bara betyg i svenska som andraspråk.

5.4 Finns det fastställda kriterier som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska eller kursplanen för svenska som andraspråk?

Utifrån hur rektorerna har svarat på intervjufrågorna har jag bedömt om skolan har fastställda kriterier som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska. I tabell 5:4 redogörs den bedömningen. De skolor som låter alla elever med ett annat modersmål läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk har jag bedömt sakna kriterier för om eleven ska läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk.

TABELL 5:4 *Har skolan fastställda kriterier för om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk eller svenska?*

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Kriterier finns		x	x	x		
Kriterier saknas	x		x		x	x

Skola A

Enligt rektor läser alla elever med annat modersmål än svenska enligt kursplanen i svenska som andraspråk.

Överlag är det väl så att det modersmålet man pratar när man föds, vad var det någon sa till mig. Det språket som föräldrarna jollrar med en när man är nyfödd, det är modersmålet. Så det har vi ju på något sätt som riktmärke (till vilka som ska läsa svenska som andraspråk).

Skola B

Inför att eleverna med annat modersmål kommer till skola B som är en 7-9 skola görs det en performansanalys av elevernas språk. Utifrån resultatet från den avgörs det om eleven ska ha svenska som andraspråk eller svenska. Det kan också i de tidigare skolåren ha avgjorts om en elev med ett annat modersmål ska ha svenska som andraspråk eller

svenska. Under tiden eleven går på skola B görs det enklare performansanalyser. En samlad bedömning av hur språket bär i övriga ämnen är avgörande för om eleven läser enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk.

Skola C

Skola C låter alla elever som har ett annat modersmål läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk. Det görs inget test inför skolstarten för att bedöma nivån på språket, däremot görs det tester i årskurs 3 och 6 som ligger till grund för om eleven ska ha undervisning i svenska som andraspråk i årskurs 4 respektive årskurs 7.

Skola D

Resultat på BOKUP-test tillsammans med underlag från läraren i svenska som andraspråk i årskurs 4-6 ligger som grund om en elev ska läsa svenska som andraspråk eller svenska.

Alla gör ett test i sexan, BOKUP. Läraren på mellanstadiet har ju sina rekommendationer.

Skola E

Skola E har inte några fastställda kriterier som avgör om en elev ska läsa svenska som andra eller svenska. Specialpedagogerna håller på att ta fram kriterier för att kunna fastställa vilka elever som har rätt att läsa svenska som andraspråk.

Vi har tagit tag i det här. Det har varit en brist i vårt område. (Angående bedömning av vilka elever som ska läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk.) Specialpedagogerna håller på att titta på kriterier för vilka som har rätt att läsa sva... Det har varit en otydlighet kring det och det kommer vi att strama upp. I och med att vi arbetar med de här kriterierna. Utan det är mer magkänslan hos lärarna. Så det har ju inte varit bra.

Skola F

Skola F har inte några fastställda kriterier, mer än att det för första gången inför det här läsåret har gjorts BOKUP-test för att få fram vilka elever som har störst brister i språket för att erbjuda dem undervisning i en speciell grupp.

5.5 Hur bedömer man på de undersökta skolorna elevernas färdigheter i svenska som andraspråk?

På de undersökta skolorna används två bedömnings- och analysinstrument, performansanalys och BOKUP. Fördelningen av dessa framgår av tabell 5:5

TABELL5:5 *Hur bedömer de undersökta skolorna elevernas färdigheter i svenska som andraspråk?*

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Performansanalys	x	x	(x)	x		
BOKUP			x	x		x

Skola A

Det finns en upprättad plan att alla elevers språk ska analyseras enligt performansanalys i årskurs 2 och 5. Tidigare har det gjorts i år 3 och 6 men p.g.a. att de nationella proven har införts för årskurs 3 innevarande läsår har det beslutats att performansanalysen ska genomföras i år 2 och 5 fortsättningsvis. Ett material för underlag till individuell utvecklingsplan (IUP) i svenska som andraspråk håller på att utarbetas i kommunen för att avgöra på vilken nivå eleven befinner sig på.

Skola B

Skola B använder sig av performansanalys i årskurs 9. Lärarna gör även enklare varianter performansanalys löpande under läsåret för att planera undervisningen.

Skola C

Skola C använder sig av BOKUP i årskurs 3 och 6 och rektor tror att det till viss del även används performansanalys.

Vi har gjort ett BOKUP i trean och ett i sexan. Hon (läraren) har ju gått performansutbildningen så hon använder väl den kunskapen då när hon bedömer deras texter och så.

Skola D

Skola D använder sig av BOKUP och det görs enligt rektor löpande performansanalyser.

Skola E

Det finns inget särskilt material för att bedöma elevernas färdigheter i svenska som andraspråk utan rektor menar att lärarna går på magkänsla.

Skola F

Skola F har använt sig av BOKUP inför det här läsåret för att få fram ett underlag för vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk. Rektorerna är inte helt nöjda med testet men ansåg att det var bra att börja med det så att de skulle komma igång.

Sen har vi väl inte varit helt nöjda med BOKUP-testerna heller men nu grep vi ett halmstrå.

De funderar på att börja använda performansanalys inför kommande läsår. Enligt rektorerna finns det med all sannolikhet ett mörkertal bland eleverna med ett annat modersmål som skulle behöva få undervisning i svenska som andraspråk.

5.6 Kan eleverna påverka om de vill läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk?

Enligt styrdokumentet är det rektor som avgör om en elev ska ha svenska som andraspråk istället för svenska. Alla elever och föräldrar vill dock inte att eleven ska läsa svenska som andraspråk istället för svenska. I tabell 5:6 framgår vilka skolor som låter eleverna vara med att påverka vilken av de båda svenskämnenas kursplaner de ska läsa enligt.

TABELL 5:6 *Vem avgör om eleven ska läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk?*

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurs	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Rektor avgör		X	X		X	X
Eleven kan påverka	X			X		

Skola A

De flesta eleverna läser enligt kursplanen i svenska som andraspråk utan att det är något som diskuteras med elever eller föräldrar. Vid

förekommande fall har det gjorts en performansanalys som har utgjort ett diskussionsunderlag vid möte med föräldrar och då har det inte varit ett vidare bekymmer utan föräldrarna har insett att deras barn behöver läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk. En elev vars föräldrar inte vill att hon läser svenska som andraspråk läser enligt kursplanen i svenska trots att hon har ett annat modersmål och enligt rektor skulle ha läst enligt kursplanen i svenska som andraspråk.

Skola B

Rektor framhåller sitt ansvar att vara den som ska avgöra om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk. Under intervjun framkommer det flera gånger att den modell för undervisning som de nu använder, dvs. att svenska och svenska som andraspråk är integrerade med varandra i och med att man har dubbla kursplaner i svenskundervisningen, får till följd att rektor har färre diskussioner med föräldrar och elever angående vilket svenskämne de ska välja.

För det andra så anser jag också att det här är ju..även om det är två ämnen, vilket det naturligtvis är. Jag förnekar inte det. Men samtidigt är det ju så att håller man ihop det så känner också eleven. Det har blivit ibland att eleven inte har velat vara i en separat grupp, föräldrar har inte velat att eleven ska gå ifrån, så man finns med (i klassen). Jag tycker nog att eleverna mår bättre av det här.

Skola C

Om diskussion skulle uppstå angående vilket svenskämne eleven ska läsa är rektor tydlig gentemot föräldrar och elever att det är rektor som beslutar om en elev ska läsa svenska som andraspråk eller svenska.

Det är rektor som avgör (...om en elev ska ha svenska som andraspråk).

Skola D

Under innevarande läsår har tre elever på föräldrarnas och elevernas uttryckliga begäran fått läsa svenska istället för svenska som andraspråk. Skälet till att föräldrarna inte ville att eleverna skulle läsa svenska som andraspråk var att det skulle underbygga utanförskapet. Rektor har förståelse för resonemanget och eftersom två av eleverna har uppnått Godkänt i svenska ansåg hon att beslutet är rimligt. Den tredje eleven har inlärningsproblem som rektor hävdar beror på andra faktorer än enbart tvåspråkighet.

Vi har tre elever som i årskurs åtta som på föräldrarnas uttryckliga begäran går i den vanliga svenskundervisningen.

Skola E

Diskussion angående om en elev vill ha undervisning i svenska som andraspråk eller inte har inte förekommit eftersom eleverna inte har någon särskild undervisning i ämnet.

Skola F

Rektorerna var medvetna om att det kan komma att bli diskussioner angående vilket svenskämne en elev ska ha och att det kan vara svårt att veta hur rigid man ska vara i samtalet med eleven och dennes föräldrar.

Det här bestämmer vi, men frågan är ju hur tuffa vi ska vara om det blir en diskussion.

5.7 Kan elever som har börjat läsa svenska som andraspråk byta till svenska när man har nått en avancerad nivå i svenska som andraspråk?

Alla skolor i studien låter de elever som har uppnått en avancerad nivå i svenska som andraspråk byta till svenska, vilket framgår av tabell 5:7.

TABELL 5:7 Tillåter skolan byte från svenska som andraspråk till svenska

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Kan byta	X	X	X	X	X	X
Kan inte byta						

Skola A

Det finns elever som under sin tid på skolan har blivit så duktiga på svenska att de övergår till att läsa enligt kursplanen i svenska.

Skola B

Det har blivit mindre vanligt att elever byter från svenska som andraspråk i och med att skolan har valt att integrera de båda svenskämnena, men det förekommer fortfarande.

Skola C

Om en elev är mycket duktig i svenska finns det möjlighet att byta från svenska som andraspråk till svenska. Oftast sker det successivt genom att eleven får färre lektioner i svenska som andraspråk och deltar mer i klassens undervisning i svenska.

Skola D

Det finns möjlighet att byta från svenska som andraspråk till svenska om eleven har uppnått sådana färdigheter att de anses klara den undervisningen. Rektor menar att även ett byte åt andra hållet är möjligt för en elev.

Skola E

Det skulle kunna vara möjligt att låta en elev läsa mot målen i svenska istället för svenska som andraspråk om eleven har så goda kunskaper i språket.

Jag kan mycket väl tänka mig att man kan byta från svenska som andraspråk till svenska när man har nått en avancerat nivå.

Skola F

Det ser rektorerna inte som något problem, men det har inte varit aktuellt ännu på skolan.

5.8 Hur stor andel av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk på de undersökta skolorna har minst 30hp i ämnet svenska som andraspråk?

I tabell 5:8 framgår hur många av skolans lärare som undervisar i svenska som andraspråk som har minst 30hp i svenska som andraspråk.

TABELL 5:8 *Lärarnas kompetens i svenska som andraspråk*

	Skola A	Skola B	Skola C	Skola D	Skola E	Skola F
Årskurser	F-6	7-9	F-6	7-9	F-6	7-9
Lärare i svenska som andraspråk som har >30hp i ämnet	15%	100%	0%	0%	0%	29%

Skola A

I alla arbetslag finns minst en lärare som har minst 30 hp utbildning i svenska som andraspråk men eftersom en stor del av eleverna läser mot målen i kursplanen för svenska som andraspråk, i sin klass medför det att den procentuella andelen lärare med utbildning i svenska som andraspråk blir låg.

Jag tycker att alla som undervisar i svenska ska ha svenska som andraspråk också ... på en sådan här skola. Tre-fyra är det som undervisar i svenska som inte har utbildning (i svenska som andraspråk).

Skola B

Alla lärare som undervisar i svenska som andraspråk har utbildning om minst 30 hp. Skola B har minst en lärare som är utbildad i svenska som andraspråk, 30hp, per arbetslag.

Vi har ju lärare som har båda utbildningarna. Svenska och svenska som andraspråk.

Skola C

Ingen av skolans lärare har 30hp i svenska som andraspråk.

Jag har inte så många (lärare) som har läst svenska som andraspråk.

Skola D

Läraren som undervisar i svenska som andraspråk är utbildad specialpedagog.

Skola E

Två lärare håller på att läsa 30hp svenska som andraspråk och det är de första lärarna på skolan som har utbildning i svenska som andraspråk. Rektor menar att en brist på resurser och kompetens hos personalen har gjort att undervisningen i svenska som andraspråk är ett eftersatt område.

Vi har ingen lärare som har den utbildningen hos oss.

Skola F

Tidigare fanns det inte någon lärare på skolan som var utbildad i svenska som andraspråk. De lärare som undervisar i svenska som

andraspråk i separata grupper är nyrekryterade och har 60hp i ämnet. Förutom dessa lärare finns det lärare i svenska som i sin verksamhet ska bedöma elever efter målen i svenska som andraspråk. Dessa lärare har inte utbildning i svenska som andraspråk, vilket medför att den procentuella andelen lärare med adekvat utbildning blir låg.

6 ANALYS

I det kommande avsnittet analyseras resultaten från de olika skolorna. Frågeställningarna analyseras var för sig och kompletteras med citat från intervjuerna av rektorena.

6.1 Betraktas ämnet svenska som andraspråk som ett eget ämne med en egen kursplan och egna mål eller som ett stödämne till svenska?

Ämnet svenska som andraspråk har status som ett eget ämne med en egen kursplan sedan 1995. Trots det visar resultatet i den här studien överensstämmelse med andra rapporter, t.ex. Elmeroths ämnesrapport i den nationella utvärderingen (2005), som visar brister kring organisation av ämnet svenska som andraspråk. Endast en av de undersökta skolorna, skola D, följer Grundskoleförordningen andra kapitel 15§, att undervisning ska anordnas för elever som har ett annat modersmål och som behöver undervisning i svenska som andraspråk. Detta gäller även skola C för årskurserna 4-6. Även skola B har en fungerande organisation eftersom deras lärare i svenska även är utbildade i svenska som andraspråk. De andra skolorna i studien har istället valt att låta eleverna delta i klassens undervisning i svenska, men sedan bedömas enligt målen i svenska som andraspråk. Den organisationsmodellen stämmer dock inte överens med styrdokumentet. I Grundskoleförordningen andra kapitel 16§ står det att ”undervisning i svenska som andraspråk skall anordnas istället för svenska”, vilket flertalet av skolorna i studien inte gör. Organisationsmodellen stämmer heller inte med det undervisningsalternativ som Dahl m.fl. (2007) förespråkar i första hand, nämligen en undervisningsmodell där klassläraren i de tidigare åren har utbildning i svenska som andraspråk. De flerspråkiga eleverna skulle då kunna få all sin undervisning ur ett andraspråksperspektiv. Den organisationsmodellen kräver att läraren har utbildning i svenska som andraspråk och har ett

andraspråksperspektiv på sin undervisning. Så verkar det dock inte vara på flertalet av de undersökta skolorna utan man har nöjt sig med att behålla eleverna i klasserna och låta dem läsa mot målen i svenska som andraspråk istället för svenska.

Flera av skolorna ordnar endast undervisning för de elever som ligger på en låg språklig nivå i svenska som andraspråk. Det visar på att ämnet i många fall fungerar som ett stödämne till svenska.

6.2 Finns det fastställda kriterier som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk eller kursplanen för svenska som andraspråk?

Hälften av skolorna i studien saknar fastställda kriterier för om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk eller svenska. Ett par av skolorna bedömer att alla elever med annat modersmål ska läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk utan att en bedömning av elevernas språk har gjorts. I Grundskoleförordningen andra kapitel 15§ står följande:

Undervisning i svenska som andraspråk skall om det behövs anordnas för :

1. elever som har ett annat modersmål,
2. elever som har svenska som modersmål och som har tagits in från skolor i utlandet, och
3. invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängesspråk med en eller båda vårdnadshavarna.

Rektorn beslutar om undervisning i svenska som andraspråk skall anordnas för en elev. (SFS 1997: 599)

Formuleringen ”...om det behövs...” i ovanstående text lämnar ett utrymme för skolorna att själva formulera kriterier för vilka elever som behöver undervisning i ämnet, vilket flertalet av skolorna i studien har underlåtit sig att göra.

Skolornas brist på kriterier för vilka elever som ska läsa enligt kursplanen i svenska som andraspråk medför att alla elever som har rätt till undervisning i ämnet inte får det. Studien stämmer på så vis överens med Myndigheten för skolutvecklings kartläggning av svenska som andraspråk (2004) som visar på att det är få elever med annat modersmål som läser svenska som andraspråk i grundskolan.

6.3 Hur bedömer man på de undersökta skolorna elevernas färdigheter i svenska som andraspråk?

De undersökta skolorna i denna studie använder sig av två analys- och bedömningsinstrument, BOKUP och performansanalys. BOKUP-proven som kan genomföras varje skolår ska avgöra om en elev har en språknivå som räcker för att följa skolans ämnesundervisning. Proven är framtagna för att bedöma om även elever med svenska som modersmål har språkliga svårigheter. Det står inget i handledningen till proven att de ska fungera som underlag för att bedöma huruvida en elev ska få undervisning i svenska som andraspråk eller inte (Johansson 2006). Performansanalys är enligt Abrahamsson och Bergman (2005) en lingvistisk metod för att bedöma hur ett andraspråk växer fram. Avsikten är att analysera hur andraspråket växer fram och utvecklas och tidigare har den även används till att definiera på vilken språklig nivå eleven befinner sig. Enligt Abrahamsson och Bergman (2005) kan dessa nivåer om de utnyttjas rätt användas för att hitta organisatoriska lösningar och planering av undervisning. Tre av skolorna använder sig av performansanalys för att bedöma elevernas språkliga förmåga.

6.4 Kan eleverna påverka om de vill läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk?

Enligt Grundskoleförordningen andra kapitel 15§ är det rektor som avgör om en elev ska läsa enligt kursplanen i svenska eller svenska som andraspråk. Trots det låter en del av rektorerna på skola A och D föräldrar och elever vara med att påverka att eleven ska ha undervisning i svenska istället för svenska som andraspråk.

6.5 Kan elever som har börjat läsa svenska som andraspråk byta till svenska när man har nått en avancerad nivå i svenska som andraspråk?

Alla skolor låter elever som har uppnått en avancerad nivå i svenska som andraspråk byta till svenska. För att ha ett underlag till att kunna bedöma om en elev är mogen för att byta ämne bör det ligga i skolans intresse att man har ett analys- eller bedömningsinstrument för att bedöma elevens språk. Performansanalys är enligt Abrahamsson och

Bergman (2005) ett språkanalytiskt instrument för att följa elevens språkutveckling och för att planera undervisningen. Genom att regelbundet arbeta med att göra performansanalyser av elevernas språk skulle det kunna finnas ett relevant underlag för att bedöma om eleven har uppnått en avancerad nivå i svenska som andraspråk och vara redo för att byta till ämnet svenska. Skola E är den enda skolan i studien som inte har någon form av analysinstrument. Trots det skulle de låta eleven byta från svenska som andraspråk till svenska. Det går att fundera över på vilka grunder det beslutet tas.

De (eleverna med svenska som andraspråk) kanske inte alltid har varit korrekt bedömda. (Rektor, skola E)

6.6 Hur stor andel av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk på de undersökta skolorna har minst 30hp i ämnet svenska som andraspråk?

Variationen på hur stor andel av lärarna som undervisar på skolorna som är utbildade i svenska som andraspråk är stor. Skola B är den enda skolan som har hundra procent utbildade lärare medan skola C, D och E har lärare som inte har läst minst 30hp i ämnet. Resultatet på den här studien visar på en överensstämmelse med andra studier och rapporter kring ämnet att det är ett ämne som lärare undervisar i utan att ha adekvat utbildning. I konsekvensanalysen av Kartläggning av svenska som andraspråk som gjordes av Myndigheten för skolutveckling 2004 menas det att det är viktigt med lärare som är utbildade kring andraspråksinlärning, inte bara i ämnet svenska som andraspråk utan även i skolans alla ämnen eftersom eleverna med svenska som andraspråk finns i skolans alla ämnen. Rektor på skola C kommenterar lärares ovilja mot att undervisa i svenska som andraspråk enligt följande.

Jaha, det blir jag som får ta det svenska som andraspråk och så kör man det med vänsterhanden. Det är ungefär som när någon får ta idrotten och inte vill ha det. Det funkar men det blir inte bra.

7 DISKUSSION

Syftet med studien är att visa på hur olika skolor i tre skilda kommuner har valt att organisera ämnet svenska som andraspråk och i vilken utsträckning de följer styrdokumentet samt att besvara ett antal frågor som är knutna till syftet. Jag anser att studien syfte har uppfyllts och att frågeställningarna är besvarade. Studien har visat att det finns allvarliga brister inom organisationen av ämnet svenska som andraspråk och att styrdokumentet inte alltid följs. Ett av skälen är att styrdokumentet är vaga och otydliga. Det är dock inte hela sanningen eftersom styrdokumentet inte följs heller där de är tydliga. En viktig forskningsfråga är huruvida ämnet svenska som andraspråk betraktas som ett eget ämne och det visar studien att det alltför ofta inte gör. Studien visar också på att det finns en svårighet i urvalet kring vilka elever som ska läsa svenska som andraspråk istället för svenska. En viktig faktor för att höja ämnets status är att elevena har lärare som är kunniga och engagerade i ämnet. Trots att jag valde att sätta kravet vid endast 30hp utbildning i ämnet visar studien att det är alltför få lärare som har utbildning i ämnet.

Jag vill även förtydliga att eftersom syftet med studien har varit att undersöka hur skolorna väljer att organisera ämnet, har jag inte undersökt kvalitén på undervisningen på de olika skolorna. Trots att organisationen av ämnet inte alltid överensstämmer med styrdokumentet kan undervisningen ändå hålla en god kvalitet och vara organiserad med elevens bästa i åtanke.

Avslutningsvis lyfter jag fram några särskilda diskussionspunkter i de kommande avsnitten.

7.1 Ett nytt vidgat svenskämne

I Myndigheten för skolutvecklings kartläggning av svenska som andraspråk (2004) föreslås att ämnena svenska och svenska som andraspråk ska utvecklas till ett nytt vidgat svenskämne. Jag tror att det skulle vara bra men först måste kunskapen kring andraspråksinläring spridas till fler lärare och rektorer på skolorna. I min studie har det framkommit att flera av skolorna låter eleverna delta i svenskundervisning inom klassens ram, men bedöms enligt kursplanen i svenska som andraspråk. I min mening har man då missförstått avsikten med ämnet svenska som andraspråk. Ur jämlikhetssynpunkt måste

målen för de båda ämnena vara lika eller snarlika men det är vägen till målen som är det viktiga och det är det som är syftet med undervisning i svenska som andraspråk. Jag tror mot bakgrund av detta att det finns en risk att andraspråkselevernas behov av undervisning inte kommer att tillgodoses vid en sammanslagning av ämnena i dagsläget.

7.2 Andraspråksforskningen kan/bör nå fler lärare

Forskning om andraspråksinlärning och rapporter om andraspråksundervisning når i första hand lärare som undervisar i ämnet och redan har kompetens inom området. Hammarberg, Wester och Nyman (2004) menar att just det skulle vara ett skäl att slå samman de båda svenskämnen. En sammanslagning skulle bidra till att denna kunskap skulle nå fler lärarkategorier, vilket naturligtvis skulle vara bra. Jag tror dock att riskerna med att ämnet suddas ut är överhängande och att andraspråkselevernas behov inte skulle tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. Däremot tror jag att det skulle gynna eleverna att alla lärare på skolan tog sitt ansvar för elevernas språkutveckling. Om alla lärare har kunskaper kring andraspråksinlärning och hur man arbetar språkutvecklande skulle det påverka alla elevers språkutveckling, både de som har svenska som förstaspråk och de som har svenska som andraspråk.

7.3 Styrdokumentens vaghet

Styrdokumentet är vaga och ger inte rektorerna mycket hjälp i hur de ska organisera undervisningen för elever med svenska som andraspråk. På en punkt är dock styrdokumentet mycket tydliga och det är i Grundskoleförordningen andra kapitel 16§ där det står att *"Undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas i stället för svenska."* Den tydliga formuleringen lämnar inget utrymme för undervisningsformer där språk och ämne integreras på det vis som Gibbons (2006) samt Holmegaard och Wikström (2004) menar skulle gynna elevernas språkutveckling på bästa sätt. Det står även i motsats till följande citat ur kursplanen för svenska som andraspråk (2008).

Alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärandet. Inom ämnet svenska som andraspråk rymms dock huvudansvaret för elevernas språkliga utveckling. (Skolverket 2008:36)

Ett gemensamt ansvar innebär lätt att ansvaret hamnar ”mellan stolarna”, vilket vore förödande eftersom forskningen kring andraspråksinlärning stödjer kursplanens avsikter. Dock är det viktigt att det klargörs vad det gemensamma ansvaret respektive huvudansvaret innebär.

7.4 Nya styrdokument

Brist på välutbildade lärare som undervisar i ämnet bidrar starkt till att ämnet inte har nått sin formella status i praktiken. Välutbildade lärare som driver ämnets utveckling framåt skulle vara ett stöd för rektorerna när de ska organisera ämnet. Hyltenstam och Lindberg (2004) menar att det krävs en hög kompetens hos rektorerna för att kunna ta ansvar för att bedöma om en elev ska ha svenska eller svenska som andraspråk. Jag menar att med välutbildade lärare i ämnet skulle uppgiften kunna delegeras men det kräver också väl utarbetade kriterier och starka styrdokument.

Nya styrdokument skulle behöva ge svar på:

- När undervisning ska anordnas i svenska som andraspråk?
- Hur undervisningen ska organiseras och omfattningen av den?
- Vilket ansvar läraren i svenska som andraspråk respektive lärare i andra ämnen har för elevens språkutveckling?
- Vilka kriterier som gäller för om en elev ska svenska som andraspråk eller svenska?
- Om elever kan byta från svenska som andraspråk till svenska?
- Vilken kompetens olika lärarkategorier behöver ha kring andraspråksinlärning för att ta kunna ta sitt respektive ansvar för elevernas språkutveckling?

Jag kan förstå att Skolverket inte ska detaljstyra verksamheten i kommunerna, men styrdokumentens vaghet gör att det finns en grupp elever i grundskolan som inte får den undervisning de behöver och har rätt till. Därför tror jag att nya tydliga styrdokument och välutbildade lärare inom området skulle lösa många av de oklarheter och brister vi idag kan se kring ämnet svenska som andraspråk.

LITTERATURFÖRTECKNING

- Abrahamsson, T. & Bergman, P. (red.) (2005). *Tankarna springer före*. Stockholm: HLS Förlag.
- Axelsson, Monica. (2001) Organisation och lärande i skolor med språklig och kulturell mångfald. I: Axelsson, Monica, Gröning, Inger & Hagberg-Persson, Barbro: *Organisation, lärande och elevsamarbete i skolor med språklig och kulturell mångfald*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Axelsson, Monica. (2004). Skolframgång och tvåspråkig utbildning. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.): *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Axelsson, Monica, Lennartsson-Hokkinen, Ingrid, Sellgren, Mariana. (2002). *Den röda tråden. Utvärdering av Stockholms stads storstadssatsning – målområde språkutveckling och skolresultat*. Stockholm: Språkforskningsinstitutet i Rinkeby.
- Collier, Virginia. 1987. Age and rate of acquisition of second language for academic purposes. *TESOL Quarterly* 21, 617-641.
- Dahl, Ulrika. (2008). *Hur ska ämnet svenska som andraspråk organiseras? Tre perspektiv*. C-uppsats, Stockholms universitet.
- Dahl, Ulrika, Rosander, Carin, Axelsson, Monica & Lindberg, Inger. (2007). *Utredning angående mål i svenska som andraspråk för årskurs 3*. Rapport från nätverket Samspråk.
- Elmeroth, Elisabeth (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Svenska och svenska som andraspråk årskurs 9*. Stockholm: Skolverket.
- Gibbons, Pauline. (2006). *Stärk språket, stärk lärandet. Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Hagberg-Persson, Barbro. (2001). Interaktion och samarbete i heterogena smågrupper. I: Axelsson, Monica, Gröning, Inger & Hagberg-Persson, Barbro: *Organisation, lärande och elevsamarbete i skolor med språklig och kulturell mångfald*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hammarberg, Lena, Wester, Kristina & Nyman, Ingela 2004. Svenska måste bli ett ämne för alla elever. *Lärarnas Tidning*. 2004/13.
- Holmegaard, Margareta & Wikström, Inger. (2004). Språkutvecklande ämnesundervisning. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.):

- Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle.* Lund: Studentlitteratur.
- Hyltenstam, Kenneth. (2007) Modersmål och svenska som andraspråk. I: *Att läsa och skriva – forskning och beprövad erfarenhet.* Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.) (2004). *Svenska som andraspråk-i forskning, undervisning och samhälle.* Lund: Studentlitteratur.
- Håkansson, Gisela. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige.* Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Birgitta. (2008). *Information och anvisningar till språkproven BOKUP.* Finspång: Bokup-produkter.
- Krashen, Stephen. (1985). *The Input Hypothesis: Issues and Implications.* London: Longman.
- Kursplan med kommentarer.* Stockholm: Skolverket. 2008.
- Lagerholm, Per. (2005). *Språkvetenskapliga uppsatser.* Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, Inger. (2006) Med andra ord i förrådet. I: Bjar, Louise (red.). *Det hänger på språket.* Lund: Studentlitteratur.
- Lpo94=Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet. Utbildningsdepartementet 1994. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Lucas, Tamara & Katz, Anne. (1994). Reframing the Debate: The Roles of Native Languages in English-Only Programs for Language Minority Students. *TESOL Quarterly* Vol.28, No. 3.
- Skolverket. 2004. *Kartläggning av svenska som andraspråk*, Dnr 2003:757.
- Skolverket. *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 – sammanfattande huvudrapport.* Hämtat på <http://skolverket.se/publikationer?id=1362>
- SFS 1997: 599. Grundskoleförordningen, 2 kap. 15§ och 16§.
- Swain, Merrill. (1985). Communicative competence: Some roles of comprehensible input and comprehensible output in interlanguage development. I: Gass, Susan & Madden, Carolyn. (red.) *Input in second language acquisition.* Rowley, Mass: Newbury House.
- Thomas, Wayne & Collier, Virginia. (1997). *School effectiveness for language minority students.* NCBE Resource Collection Series , No. 9. George Washington University.
www.ncbe.gwu.edu/ncbepubs/resource/effectiveness/.

- Tingbjörn, Gunnar. (2004). Svenska som andraspråk i ett utbildningspolitiskt perspektiv – en tillbakablick. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.): *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, Jan. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Viberg, Åke. (1993). Andraspråksinlärning i olika åldrar. I Eva Cerú (red.). *Svenska som andraspråk. Mera om inlärningen. Lärarbok 2*. Stockholm: Natur och Kultur och Utbildningsradion.

Bilaga 1

Frågor till rektorerna som skickades ut före intervjutillfället.

1. Hur många elever har skolan?
2. Hur stor andel av era elever har ett annat modersmål än svenska?
3. Hur många av dessa elever får undervisning i svenska som andraspråk?
4. I vilken omfattning får eleverna undervisning i svenska som andraspråk?
5. Hur stor del av lärarna som undervisar på skolan har minst 30hp i svenska som andraspråk?
6. Hur stor del av lärarna som undervisar i svenska som andraspråk har utbildning för det, minst 30hp?

Bilaga 2

Intervjufrågor till rektorer

1. Hur är undervisningen i svenska som andraspråk organiserad? Sker undervisningen i svenska som andraspråk i klassrummet eller i separat grupp?
2. Om undervisningen sker i separat grupp, vilken undervisning har övriga elever i klassen under tiden eleverna som får svenska som andraspråk är på svenska som andraspråk?
3. Vad är skälet till att du har organiserat undervisningen i svenska som andraspråk på det sätt du har gjort?
4. Vilka bedömningsinstrument använder ni för att avgöra om en elev ska läsa enligt kursplanen för svenska eller svenska som andraspråk?
5. Vem avgör om en elev ska få undervisning i svenska eller svenska som andraspråk?
6. Kan eleverna byta från svenska som andraspråk till svenska när de har nått en avancerad nivå i svenska?
7. Hur har du som rektor fått dina kunskaper om andraspråksinlärning? Vilken kompetensutveckling har du fått möjlighet att delta i?
8. Hur tycker du att den ideala undervisningen i svenska som andraspråk skulle se ut? Är det den undervisningen du har nu? Om inte, varför är det inte som du önskar?